

تدوین مدل راهبردی و استراتژیک در راستای ایجاد حماسه اقتصادی

مهدی جمالی نژاد^۱، جعفر کریمی^۲، مرتضی قاسمی زاده^۳، رسول حیدری^۴

چکیده

بهبود فضای کسب و کار به معنای بهبود و رونق فضای تولیدی و در نتیجه سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است. مسأله اقتصاد یکی از مهمترین مسائل درگیر در تمامی کشورها می باشد که با ضعف و قوت در این زمینه بر تمامی جوانب حتی سیاسی کشور تأثیر گذاشته و زمینه ساز فرود و نزول دولت ها را سبب خواهد شد. اقتصاد در دین اسلام بسیار به آن سفارش شده است و در کشور ما نیز به خصوص در سال های اخیر از سوی مسئولین نظام بالاخص رهبر فرزانه انقلاب با عناوین مختلف مورد تأکید و سفارش بوده است و سال ۱۳۹۲ نیز به عنوان سال حماسه سیاسی و اقتصادی دارای اهمیت به سزایی می باشد که لزوم برنامه ریزی برای خلق این دو حماسه می باشد. بنابراین این پژوهش نیز بر اساس روشی تحلیلی-توصیفی با استفاده از منابع موجود در این زمینه و نیز مدل راهبردی SWOT به تدوین استراتژی اساسی برای خلق حماسه اقتصادی در کشور پرداخته است. نتایج بیانگر آن بود که ظرفیت بالای اقتصادی ایران که با برخورداری از منابع غنی نفتی، معدنی و چهار فصل بودن آن دارای ویژگی شاخص در جهان می باشد، با بهره مند شدن از امتیاز وزنی ۰/۷۲، در جایگاه نخست نقاط قوت و اقتصاد وابسته به نفت با امتیاز وزنی ۰/۳۶، در جایگاه نخست ضعف ها قرار دارد. بهترین استراتژی که می تواند در این زمینه به کار گرفته شود همانا بهره گیری از توان اقتصادی داخلی همراه با نیروی انسانی مناسب داخلی و استفاده از فرصت تحریم در شکوفایی اقتصادی داخلی و ایجاد استقلال اقتصادی، بهره گیری از همه ظرفیت های مناسب چه به لحاظ اندیشه قناعت اسلامی، انسانی و مالی در راستای بهبود کالاهای داخلی و عدم استفاده کالاهای خارجی و استفاده از تولید ملی و استفاده از نیروهای متخصص و متعهد در نهادهای اقتصادی و رفع نمودن مشکلات آنان و مبارزه همه جانبه علیه رانت و فساد اقتصادی است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، حماسه، اقتصاد، برنامه ریزی، راهبرد، SWOT.

مقدمه

هر جامعه ای سه رکن اساسی دارد؛ فرهنگ، سیاست و اقتصاد. این سه رکن متقوم هم هستند و از بین آنها، فرهنگ نقش مهمتری دارد (روزنامه ملت ما، ۱۳۹۱، ص ۴). مسأله اقتصاد، بعد از اعتقاد، جزء مهمترین عناصر استقلال سیاسی یک مملکت است (جوادی آملی، ۱۳۹۱). مفهوم جهاد اقتصادی و خصوصاً کلمه جهاد یک تعبیر استعاره گونه و دارای معانی و دلالت های خاصی است. کلمه جهاد معمولاً به نوعی تلاش مقدس اطلاق می شود و یکی از کلماتی است که در گفتمان دینی ما معنا پیدا می کند و همیشه صبغه تقدس را در

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه پیام نور تهران؛ Jkarimi10@yahoo.com

۳- مدرس دانشگاه پیام نور

۴- کارشناس ارشد حقوق عمومی

درون خودش دارد. نکته اول این‌جاست که ابعاد دنیوی با ابعاد مقدس اسلامی درهم آمیخته شده و برای همین هم کار کردن برای مسائل اقتصادی، پیشرفت و آبادانی و عمران کشور با مسأله مقدسی به اسم جهاد تلفیق می‌شود (پیغامی ۱۳۹۰) که می‌تواند سبب استقلال اقتصادی و خلق حماسه سیاسی شود.

کشور ما هم‌اکنون توانسته است بسیاری از چالش‌های اساسی را پشت سر بگذارد و توطئه‌ها را خنثی کند. در چنین وضعیتی بی‌شک ایران با توجه به ظرفیت‌های فراوان می‌تواند با یک مدیریت صحیح تنها در عرض چند سال بسیاری از چالش‌ها و موانع مهم اقتصادی و علمی را پشت سر بگذارد. اهداف برنامه پنجم توسعه و همچنین سند چشم‌انداز به خوبی جایگاه اقتصادی و علمی ایران را در آینده ترسیم کرده است. سال ۹۲ باید سکوی پرتابی برای دستیابی به این اهداف باشد (روزنامه رسالت، ۱۳۹۱، ص ۱۷).

در واقع بهبود فضای کسب و کار به معنای بهبود و رونق فضای تولیدی و در نتیجه سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است. به گونه‌ای که اصلاح و بهبود فضای کسب و کار زمینه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقاء سطح اشتغال و تولید را فراهم می‌سازد. در دهه ۱۹۸۰ بسیاری از اقتصاددانان به ضرورت کاهش تصدی‌گری دولت در فعالیت‌های اقتصادی برای حضور فعال بخش خصوصی و به رغم خود خصوصی‌سازی روی آوردند و از اواخر دهه ۱۹۹۰ بهبود فضای کسب و کار موضوع اصلی سیاست‌گذاران اقتصادی بوده است. در سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه نیز بهبود فضای کسب و کار کشور با تأکید بر ثبات محیط اقتصاد کلان، فراهم آوردن زیرساخت‌های ارتباطی، اطلاعاتی، حقوقی، علمی و فناوری مورد نیاز، کاهش خطرپذیری‌های کلان اقتصادی، ارائه مستمر آمار و اطلاعات به صورت شفاف و منظم به جامعه مدنظر قرار گرفته است (اشرفی و فهیمی فر، ۱۳۹۰، ص ۸).

جهاد اقتصادی ریشه در قرآن و سنت دارد. آموزه‌های دینی سرشار از آیات و روایاتی است که نشان می‌دهد تلاش این‌تارگرانه همراه با انگیزه‌های الهی، به گونه‌ای که موجب استقلال اقتصادی و استغنائی کشور از بیگانگان گردد، نوعی جهاد در راه خدا محسوب می‌شود که به نوعی ایجادکننده حماسه اقتصادی و به تبع حماسه سیاسی نیز خواهد شد. در این باره تنها اشاره به یک نکته لطیف در آیه بیستم سوره مزمل کافی است؛ خداوند در این آیه شریفه «تلاش برای زندگی را در کنار جهاد فی سبیل الله قرار داده و این نشان می‌دهد که اسلام برای این موضوع اهمیت زیادی قائل است». رسول اکرم (ص) با استناد به همین آیه فرمود: «هیچ کاسبی نیست که طعمی را از جایی به سوی شهری از شهرهای مسلمین وارد کند و آن کالا را به نرخ روز در آن شهر به فروش برساند، مگر آنکه نزد خدا منزلت شهید را داشته باشد».

این نکته در تلاش‌های اقتصادی شخصی و خانوادگی نیز صدق می‌کند؛ چنانچه امام موسی بن جعفر (ع) می‌فرماید: «کسی که در جستجوی روزی حلال است تا خود و خانواده‌اش را تأمین کند، همانند مجاهد در راه خداست».

تا افراد جامعه اعتقاد و باوری به مفهوم جهاد اقتصادی نداشته باشند آن را تنها در حد یک شعار تلقی خواهند نمود (کاتب، ۱۳۹۰، ص ۱۷). جهاد اقتصادی نیازمند بازشناسی منابع و بهره‌وری تمام از آنهاست؛ هم منابع مادی و هم منابع انسانی. و نهادن منابع طبیعی و سوءمدیریت، مصداق‌های مهم

کفران نعمت است که مانع تحقق جهاد اقتصادی می‌شوند (اسماعیلی، ۱۳۹۰) و خود مانعی برای حماسه سیاسی نیز می‌باشد.

روش کار

این پژوهش بر اساس روشی تحلیلی-توصیفی با استفاده از منابع مکتوب و غیرمکتوب و نیز مدل راهبردی SWOT به تدوین استراتژی اساسی برای خلق حماسه اقتصادی در کشور پرداخته است. داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه در قالب طیف لیکرت و ۴۵ سؤال ۵ گزینه‌ای در بین ۸۰ نفر از اساتید دانشگاه‌های شهر اصفهان توزیع گردید.

تحریم و اقتصاد مقاومتی؛ زمینه‌ساز شکوفایی و خلق حماسه اقتصادی

اعمال تحریم‌های یک‌جانبه و غیرقانونی همواره یکی از ابزارهای نظام سلطه برای وارد آوردن فشار به جمهوری اسلامی ایران بوده است (روزنامه جهان صنعت، ۱۳۹۱، ۱۰). سال حماسه اقتصادی و سیاسی بهترین فرصت برای اقتصادی و علمی کردن فرایندهای تولید و تبدیل کالاهای ایرانی به تولید ملی است تا فاصله میان مزیت‌ها و استعدادهای تولید با دستاوردهای ایجاد ارزش افزوده به حداقل برسد. در آن صورت نرخ بهره‌وری علمی و اقتصادی هم تا سطح معناداری افزایش خواهد یافت (محمدی، ۱۳۹۱، ۵).

تحریم‌های اقتصادی ابزاری مناسب، کم‌هزینه‌تر و مشهودتر از اقدام نظامی برای اعمال سیاست و اهداف مورد نظر می‌باشد. در دوران معاصر ایالات متحده آمریکا، از آغازگران تحریم اقتصادی در سطح جهان است و از این حربه، برای نیل به اهداف خود سود جسته است. برخی از تحریم‌ها، هزینه‌های گزافی را بر مردم کشور تحت تحریم وارد می‌نماید. با این حال اگر دارای منافع استراتژی اساسی باشد، می‌تواند مطلوب محسوب گردد (نعمتی، ۱۳۹۱).

با توجه به اینکه در حال حاضر کشور ما در شرایط تحریم اقتصادی قرار دارد و یکی از راهکارهای استکبار جهانی، افزایش فشار بر معیشت مردم و جلوگیری از رشد اقتصادی، علمی و صنعتی است، باید نگاه مسئولان به ویژه براساس مطالبات مقام معظم رهبری حرکت جهادگونه اقتصادی باشد تا باعث کاهش فشارهای اقتصادی و تبدیل تحریم‌ها به فرصت‌های مناسب برای توسعه اقتصادی و تأمین معیشت مردم شود (فتحی پور، ۱۳۹۱) که خود سبب‌ساز حماسه اقتصادی خواهد شد. تحریم‌های ظالمانه و تحمیلی برای ملت ما می‌تواند یک فرصت هم باشد تا علاوه بر خنثی‌سازی آنها با کمک متخصصین و نخبگان و آحاد مردم، اقتصاد ملی شکوفای ایران اسلامی نیز محقق شود و حماسه اقتصادی در کنف آن تحقق یابد. این راهی است که باید با اعتماد به مردم و نخبگان و پژوهشگران جامعه طی کنیم و برای تحقق اقتصاد مقاومتی باید به ظرفیت‌های مردمی داخل کشور همچون پژوهشکده‌های معتبر سهم و نقش داده شود. در کشور علم و عالم و منابع وجود دارد ولی مدیریتی که به خوبی این‌ها را ترکیب کرده و با کمترین هزینه بیشترین سود را به دست آورد کمتر داریم که باید به این سمت و همچنین رسیدن به مدیریت یکپارچه، عملیاتی و هوشمند حرکت کنیم. اگر ما دیروز قدرت ملی و سیاست ملی و حماسه سیاسی را به وجود آوردیم امروز می‌توانیم تولید

ثروت داشته باشیم. این نوع اقتصاد، مردمی است و از ظرفیت‌های مردم و نخبگان در آن استفاده می‌شود ضمن این که از دانش فنی دنیا هم در آن استفاده می‌شود (رضایی، ۱۳۹۱).

مهمترین ابزار اقتصاد مقاومتی و مقابله با کارتل‌ها و دلالتان اقتصادی دشمن، مردمی کردن اقتصاد و خرید و مصرف تولیدات داخلی به وسیله مردم است. زیرا رونق تولید و سرمایه‌گذاری در گرو استقبال آنها از تولیدات داخلی است. از دیگر راهکارهای موفقیت اقتصاد مقاومتی و حماسه اقتصادی، برنامه‌ریزی، تلاش، مدیریت صحیح و مدیرانه و استفاده از روش‌های علمی در اقتصاد کشور است و برای این کار باید شکاف موجود بین دانشگاه‌ها با صنعت و زندگی مردم هر چه زودتر برطرف شود. در مجموع، اقتصادی مقاومتی، پویا و فعال خواهد بود که به خارج از مرزها نظر داشته و با یک برنامه‌ریزی استراتژیک و راهبردی ضمن تلاش برای خودکفایی کشور، صادرات و رقابت در بازارهای جهانی را هم در افق برنامه‌های خود داشته باشد (باشگاه خبرنگاران اراک، ۱۳۹۱) تا بتوانیم اندیشه بزرگ رهبری یعنی حماسه اقتصادی و به دنبال آن حماسه سیاسی را ایجاد نماییم.

در حال حاضر در شرایطی زندگی می‌کنیم که غرب در محور اقتصاد با ما دشمنی دارد. پس نیازمند اقتصاد مقاومتی هستیم؛ یعنی اقتصادی که مبنایش تلاش و حرکت از درون است و تلاش می‌کند تا با استفاده از امکانات، موانع را تبدیل به فرصت کند (زریباف، ۱۳۹۱) که همانا حماسه اقتصادی است.

اقتصاد مقاومتی ادبیاتی است که در مقابله با تحریم‌های بین‌المللی مطرح شده است. هم‌اکنون اقتصاد ایران باید بر مبنا و اصول درستی گام نهد تا از این رهگذر بتواند بر تحریم‌های بین‌المللی فائق آمده و تهدید تحریم را به فرصت تبدیل کند. در واقع، تحریم‌ها می‌تواند عاملی برای رفع نقاط آسیب و درمان بیماری‌های مزمن اقتصاد ما باشد که هر یک از این دستاوردها به معنای برداشتن گامی در جهت تحقق الگوی اقتصاد مقاومتی و پیروزی در عرصه جنگ اقتصادی و خلق حماسه اقتصادی است (جام نیوز، ۱۳۹۱). در شرایط امروز که موضوع اقتصاد مقاومتی مطرح شده است از میان جایگزین‌هایی که به جای نفت از آنها یاد می‌شود گردشگری بهترین و مطمئن‌ترین جایگزین به حساب می‌آید. امکانات و مواهب خدادادی ایران و اقلیم بسیار متنوع باعث شده است که بسیاری از گردشگران دنیا آرزوی سفر به ایران را داشته باشند. ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود در حوزه گردشگری در ایران، در کمتر کشوری وجود دارد و می‌تواند باعث جذب میلیون‌ها گردشگر به کشور شود.

عامل همه موفقیت‌های کشورها این است که در مرحله اول تولید ملی را افزایش دهند و اگر تولید ملی افزایش پیدا نکند، کشوری نمی‌تواند ادعای استقلال اقتصادی و علمی را داشته باشد. در سال حمایت از کار و سرمایه ایرانی باید بر روی مصرف کالاها و استعدادهای علمی داخلی پافشاری کرد و دولت اجازه ندهد مواد اولیه و کالای بی‌ارزش وارد کشور شود (خباز، ۱۳۹۱، ص ۱).

نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها (با استفاده از مدل SWOT)

تحلیل SWOT به منظور شناسایی و بررسی عوامل مؤثر درونی (نقاط قوت و نقاط ضعف) و عوامل تأثیرگذار بیرونی ناحیه (فرصت‌ها و تهدیدها) بر اقتصاد کشور به کار برده می‌شود. در حقیقت از این روش به عنوان ابزاری برای شناسایی مسائل استراتژیک و ارائه راهبردها و استراتژی‌های مناسب استفاده می‌گردد. در ابتدا با سنجش محیط داخلی و محیط خارجی ناحیه، فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات مورد شناسایی قرار گرفت و سپس به وسیله نظرخواهی و صحبت با مردم، مسئولان و کارشناسان، این عوامل مشخص و جهت برطرف نمودن یا تقلیل نقاط ضعف و تهدیدها و تقویت و بهبود نقاط قوت و فرصت‌های موجود در ارتباط با تقویت توان اقتصادی و خلق حماسه اقتصادی در کشور، پیشنهادها و استراتژی‌های مناسبی ارائه گردید.

عوامل داخلی مؤثر بر اقتصاد

در این قسمت سه مقوله استراتژی‌های موجود، عملکردها و منابع مورد توجه و بررسی قرار گرفته و تحت عنوان نقاط قوت و نقاط ضعف به شرح ذیل تقسیم بندی شده است:

نقاط قوت (Strengths)

شماره	قوت‌ها
۱	ظرفیت بالای اقتصادی
۲	نیروی انسانی بسیار مناسب
۳	وجود تحقیقات اقتصادی متعدد در کشور
۴	وجود تفکر اسلامی و توصیه‌های اسلامی اقتصاد
۵	ایجاد تحریم‌ها به عنوان نیروی محرکه به خودآمدن
۶	افزایش شهرک‌های صنعتی و تا حدودی خودکفایی بسیاری از محصولات
۷	داشتن متحدین اقتصادی قدرتمند در منطقه و فرامنطقه
۸	وجود امنیت نسبی کسب و کار در کشور
۹	شناسایی به موقع ترندهای اقتصادی دشمنان از سوی مسئولین نظام
۱۰	برخورداري از موقعیت ژئوپلیتیکی مناسب در منطقه و جهان

نقاط ضعف (Weaknesses)

شماره	ضعف‌ها
۱	اقتصاد وابسته به نفت
۲	عدم جایگاه واقعی نظام شایسته سالارانه مدیریتی کشور در سطوح اجرایی و تقنینی
۳	وجود مشکلات جدی نهادی

۴	روزمره بودن سیاست‌های پولی و مالی
۵	عدم شناسایی و اهمیت به ظرفیت‌های موجود اقتصادی کشور
۶	عدم وجود کارشناسان متخصص و متعهد در تصمیم‌گیری‌ها
۷	تمرکز سایه سیاست بر اقتصاد
۸	نداشتن دیپلماسی اقتصادی مشخص
۹	عدم وجود فرهنگ کار و تلاش در خانواده
۱۰	بالا بودن مصرف به نسبت تولید و بهره‌وری پایین کار
۱۱	حاکمیت نگاه کوتاه‌مدت در بین آحاد جامعه
۱۲	مردمی نبودن اقتصاد
۱۳	وجود رانت‌های متعدد اقتصادی
۱۴	عدم ثبات اقتصادی
۱۵	وجود نقدینگی غیرموکد
۱۶	خروج بسیاری از متخصصین و کارآمدین از کشور
۱۷	ورود بسیاری از کالاهایی که مابه‌ازای داخلی دارند به کشور
۱۸	وجود فساد مالی بارز

عوامل خارجی مؤثر بر اقتصاد

هدف این مرحله کندوکاو آثار محیط خارجی بر اقتصاد برای شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهایی است که اقتصاد کشور با آن مواجه است. در این راستا باید گفت که فرصت‌ها، مجموعه امکانات و قابلیت‌هایی است که خارج از محیط ناحیه بر عملکرد اقتصادی به طور مستقیم یا غیرمستقیم مؤثر واقع می‌شوند و همچنین تهدیدها نیز مجموعه عوامل خارج از ناحیه محسوب می‌شوند که در عدم کارایی این نواحی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم دارند.

بر اساس مطالعات انجام شده و بررسی وضعیت پیرامون کشور، مجموعه فرصت‌ها و تهدیدهای موجود و مؤثر بر اقتصاد، به صورت زیر قابل ترسیم می‌باشند:

فرصت‌ها (Opportunities)

شماره	فرصت‌ها
۱	افزایش تحریم‌ها علیه ایران به عنوان نیروی محرکه به خودآمدن
۲	عدم وجود نیروی انسانی مناسب در کشورهای رقیب منطقه و جهان
۳	عدم پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناسب در بسیاری از کشورهای منطقه و جهان
۴	ایجاد نگرش مثبت در مردم و مسئولین در ایجاد و حمایت از تولید ملی

۵	افزایش و بهبود نگرش جهانی نسبت به کشور و علیه جبهه استکبار غربی
۶	افزایش قدرت رقابت پذیری ایران در معاملات اقتصادی جهان
۷	توسعه و ایجاد فرهنگ کار حداکثری و مصرف بهره‌ورانه و در حد نیاز
۸	ایجاد چالش‌های عظیم اقتصادی در بسیاری از کشورهای اروپایی و غربی
۹	استفاده از تجربیات سودمند و موفق بسیاری از کشورهای جهان در زمینه اقتصادی
۱۰	افزایش آگاهی‌های لازم در زمینه توطئه‌های دشمنان در زمینه اقتصادی

تهدیدها (Threats)

شماره	تهدیدها
۱	افزایش تحریم‌ها و داشتن تأثیرات منفی علیه کشور ایران
۲	افزایش توان اقتصادی کشورهای رقیب ایران در منطقه
۳	بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت‌های انسانی و سرزمینی کشورهای رقیب برای رقابت با ایران
۴	تحت فشار قرار گرفتن و آسیب دیدن بسیاری از متحدین منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایران به لحاظ اقتصادی از جانب استکبار
۵	تبلیغات شدید منفی علیه ایران از سوی رسانه‌های غربی
۶	استفاده از نخبگان کشور در بسیاری از کشورهای غربی برای توانمند ساختن خویش
۷	از بین رفتن امنیت اقتصادی و وحدت و همدلی و فراقنی آن
۸	افزایش مصرف کالاهای خارجی و عدم کیفیت محصولات داخلی
۹	افزایش متحدین کشورهای مستکبر در منطقه در زمینه اقتصادی
۱۰	الگو برداری صرف و انحصار طلبانه از شیوه‌های اقتصادی کشورهای دیگر و عدم بومی سازی آن

تجزیه و تحلیل نهایی عوامل مؤثر بر اقتصادی ایران

برای تجزیه و تحلیل نهایی جدولی تشکیل داده که بر اساس عوامل داخلی (ضعف‌ها و تهدیدها) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) دارای ۴ ستون در بردارنده عوامل، وزن، درجه‌بندی و امتیاز وزنی است. در ستون یک (عوامل خارجی و داخلی)، مهمترین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی سیستم را نام می‌بریم.

در ستون دو (وزن)، به هر یک از این عوامل و بر اساس اثر احتمالی آنها بر موقعیت استراتژیک فعلی سیستم (بر اساس نتایج یافته‌های حاصل از شناخت و تجزیه و تحلیل وضع موجود) وزنی از یک (مهمترین)

تا صفر (بی‌اهمیت‌ترین) می‌دهیم. هر چقدر وزن بیشتر باشد، تأثیر بر موقعیت کنونی و آینده آن سیستم بیشتر خواهد بود (جمع ستون ۲ بدون توجه به تعداد عوامل، ۱ است).

در ستون سه (درجه‌بندی)، به هر عامل و بر اساس اهمیت و موقعیت کنونی سیستم به آن عامل خاص امتیازی از ۵ (بسیار خوب) تا ۱ (ضعیف)، بر اساس نتایج یافته‌های حاصل از شناخت و تجزیه و تحلیل وضع موجود می‌دهیم. این درجه‌بندی نشان می‌دهد که سیستم چگونه به هر یک از عوامل خارجی پاسخ می‌دهد.

در ستون چهار (امتیاز وزنی)، وزن را در درجه هر عامل (ستون ۲ ضرب در ستون ۳) ضرب می‌کنیم تا به این وسیله امتیاز وزنی آن به دست آید. به این ترتیب، برای هر عامل، یک امتیاز وزنی از ۱ تا ۵ به دست می‌آید، که به طور متوسط (میانگین) این امتیاز عدد ۳ است.

سرانجام، امتیازات وزنی تمام عوامل خارجی و داخلی در ستون ۴ را به طور جداگانه با یکدیگر جمع می‌زنیم و امتیاز وزنی را محاسبه می‌کنیم. امتیاز وزنی کل نشان می‌دهد که یک سیستم چگونه به عوامل و نیروهای موجود و بالقوه در محیط بیرونی‌اش پاسخ می‌دهد. همیشه متوسط امتیاز وزنی کل در یک سیستم در یک زمینه، عدد ۳ است (هانگر و ویلن، ۱۳۸۴، ص ۹۰-۹۲). چنانچه بالاتر از آن باشد، اهمیت آن بیشتر و اگر کمتر از آن باشد، از اهمیت و تأثیرگذاری کمتری برخوردار است.

نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی مؤثر بر اقتصاد ایران (IFAS)

برای سازماندهی عوامل داخلی در قالب مقوله قوت‌ها و ضعف‌های فراروی سیستم، با استفاده از عوامل درجه‌بندی و با توجه به اهمیت هر یک از قوت‌ها و ضعف‌ها و با توجه به میزان تأثیرگذاری هر یک از آنها بر کارکردهای اقتصاد ایران، محاسبه و به شرح جدول ۱ تعیین گردید:

جدول ۱- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها)

امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	قوت‌ها
۰/۷۲	۴	۰/۱۸	۱. ظرفیت بالای اقتصادی
۰/۶۸	۴	۰/۱۷	۲. نیروی انسانی بسیار مناسب
۰/۲۴	۳	۰/۰۸	۳. وجود تحقیقات اقتصادی متعدد در کشور
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۴. وجود تفکر اسلامی و توصیه‌های اسلامی اقتصاد
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۵. ایجاد تحریم‌ها به عنوان نیروی محرکه به خودآمدن
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۶. افزایش شهرک‌های صنعتی و تا حدودی خودکفایی بسیاری از محصولات
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۷. داشتن متحدین اقتصادی قدرتمند در منطقه و فراتر از منطقه
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	۸. وجود امنیت نسبی کسب و کار در کشور
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۹. شناسایی به موقع ترندهای اقتصادی دشمنان از

سوی مسئولین نظام			
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۱۰. برخورداری از موقعیت ژئوپلیتیکی مناسب در منطقه و جهان
۳/۰۳		۱	جمع

از دیدگاه کسانی که مورد سؤال قرار گرفتند مهمترین نقاط قوتی که اقتصاد ایران در راستای حماسه اقتصادی از آن برخوردار است، عبارت‌اند از: ظرفیت بالای اقتصادی ایران که با برخورداری از منابع غنی نفتی، معدنی و چهار فصل بودن آن دارای ویژگی شاخص در جهان می‌باشد که با بهره‌مند شدن از امتیاز وزنی ۰/۷۲ در جایگاه نخست قرار دارد. جایگاه بعدی متعلق است به وجود نیروی انسانی فراوان، چه به لحاظ تخصصی و چه به لحاظ کاری و یدی، و جوان بودن کشور و نیروی کار فراوان در کشور؛ که این موضوع با امتیاز وزنی ۰/۶۸ در مرتبه دوم قرار دارد. کمترین امتیاز متعلق به داشتن متحدین اقتصادی قدرتمند در منطقه و فرامنطقه و افزایش شهرک‌های صنعتی و تا حدودی خودکفایی بسیاری از محصولات است که با امتیاز وزنی ۰/۰۷ در پایین‌ترین مرتبه قرار دارند و نشان دهنده خوداتکایی و افزایش زیرساخت‌های اقتصادی کشور می‌باشد. در زمینه نقاط ضعف موجود در اقتصاد ایران نیز با توجه به نظر پاسخ دهندگان، میزان وزن و امتیاز وزنی آن در جدول ۲ مشخص شده است.

جدول ۲- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (ضعف‌ها)

ضعف‌ها	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی
۱. اقتصاد وابسته به نفت	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
۲. عدم جایگاه واقعی نظام شایسته سالارانه مدیریتی کشور در سطوح اجرایی و تقنینی	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
۳. وجود مشکلات جدی نهادی	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۴. روزمره بودن سیاست‌های پولی و مالی	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
۵. عدم شناسایی و اهمیت به ظرفیت‌های موجود اقتصادی کشور	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۶. عدم وجود کارشناسان متخصص و متعهد در تصمیم‌گیری‌ها	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
۷. تمرکز سایه سیاست بر اقتصاد	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۸. نداشتن دیپلماسی اقتصادی مشخص	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
۹. عدم وجود فرهنگ کار و تلاش در خانواده	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
۱۰. بالا بودن مصرف به تولید و بهره‌وری پایین کار	۰/۰۶	۳	۰/۱۸

۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۱۱. حاکمیت نگاه کوتاه مدت در بین آحاد جامعه
۰/۱	۲	۰/۰۵	۱۲. مردمی نبودن اقتصاد
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	۱۳. وجود رانتهای متعدد اقتصادی
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	۱۴. عدم ثبات اقتصادی
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۱۵. وجود نقدینگی غیرموگد
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	۱۶. خروج بسیاری از متخصصین و کارآمدین از کشور
۰/۰۱	۱	۰/۰۱	۱۷. ورود بسیاری از کالاهایی که مابه‌ازای داخلی دارند به کشور
۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱۸. وجود فساد مالی بارز
۳		۱	جمع

بر اساس جدول ۲ مشاهده می‌گردد که اقتصاد وابسته به نفت با امتیاز وزنی ۰/۳۶ در جایگاه نخست ضعف‌ها قرار دارد. در واقع در ایران وابستگی اقتصاد ما به شدت وابسته به درآمدهای حاصل از نفتی می‌باشد که این امر سبب شده از سوی دشمنان کشور به شدت مورد توجه قرار گیرد و نقطه ضعف اساسی بوده که باید به سوی درآمدهای دیگری کشیده شویم. عدم جایگاه واقعی نظام شایسته‌سالارانه مدیریتی کشور در سطوح اجرایی و تقنینی و عدم وجود کارشناسان متخصص و متعهد در تصمیم‌گیری‌ها با امتیاز ۰/۳۲ در جایگاه دوم قرار گرفته‌اند. در واقع در کشور هنوز نظام شایسته‌سالاری و به‌کارگیری افراد به نسبت تخصص‌هایشان به درستی جای‌گیر نشده است و کارشناسان متخصص در امر اقتصاد به خوبی به کار گرفته نشده‌اند.

خروج بسیاری از متخصصین و کارآمدین از کشور و ورود بسیاری از کالاهایی که مابه‌ازای داخلی دارند به کشور با امتیاز وزنی ۰/۱ در پایین‌ترین سطح ضعف‌ها قرار گرفته‌اند که نشان دهنده توجه بیشتر مسئولین به خوداتکایی درونی و استقلال اقتصادی و استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های داخلی است.

نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی مؤثر بر اقتصاد (EFAS)

برای سازماندهی عوامل خارجی در قالب مقوله‌های فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی سیستم، با استفاده از عوامل درجه‌بندی و با توجه به اهمیت هر یک از فرصت‌ها و تهدیدها و میزان تأثیرگذاری هر یک از آنها بر کارکردهای اقتصادی ایران، محاسبه و به شرح جدول ذیل تعیین گردید:

جدول ۳- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (فرصت‌ها)

امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	فرصت‌ها
۰/۶۴	۴	۰/۱۶	۱. افزایش تحریم‌ها علیه ایران به عنوان نیروی محرکه به خود آمدن
۰/۴۴	۴	۰/۱۱	۲. عدم وجود نیروی انسانی مناسب در کشورهای رقیب منطقه و جهان
۰/۴۸	۴	۰/۱۲	۳. عدم پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناسب در بسیاری از کشورهای منطقه و جهان
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴. ایجاد نگرش مثبت در مردم و مسئولین در ایجاد و حمایت از تولید ملی
۰/۳	۳	۰/۱	۵. افزایش و بهبود نگرش جهانی نسبت به کشور و علیه جبهه استکبار غربی
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۶. افزایش قدرت رقابت‌پذیری ایران در معاملات اقتصادی جهان
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	۷. توسعه و ایجاد فرهنگ کار حداکثری و مصرف بهره‌ورانه و در حد نیاز
۰/۴۴	۴	۰/۱۱	۸. ایجاد چالش‌های عظیم اقتصادی در بسیاری از کشورهای اروپایی و غربی
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	۹. استفاده از تجربیات سودمند و موفق بسیاری از کشورهای جهان در زمینه اقتصادی
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	۱۰. افزایش آگاهی‌های لازم در زمینه توطئه‌های دشمنان در زمینه اقتصادی
۳/۰۱		۱	جمع

چنانچه مشاهده می‌گردد گزینه افزایش تحریم‌ها علیه ایران به عنوان نیروی محرکه به خودآمدن ۰/۶۴ بالاترین امتیاز وزنی را داشته و در مرتبه اول فرصت‌های موجود اقتصادی ایران قرار دارد و این امر بیان‌کننده نقش بسیار مثبت تحریم‌های اقتصادی در پی بردن به ناتوانایی‌های اقتصادی، ضعف‌ها و کمبودهای کشور و زمینه‌ساز توانمند شدن و استقلال اقتصادی است. بالاترین امتیاز بعدی متعلق به عدم پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناسب در بسیاری از کشورهای منطقه و جهان می‌باشد که با میزان ۰/۴۸ نشان‌دهنده نقش کشور ایران برای صادرات بسیاری از نیازمندی‌های دیگر کشورها می‌باشد که می‌تواند از چنین بازار بسیار مناسبی که در دیگر

کشورها وجود دارد با توجه به پتانسیل‌های غنی مادی و معنوی خویش به این مهم دست یافته و به محور اساسی در منطقه و جهان تبدیل شود.

ایجاد نگرش مثبت در مردم و مسئولین در ایجاد و حمایت از تولید ملی با امتیاز وزنی ۰/۰۷ در پایین‌ترین جایگاه فرصت‌ها قرار دارد که باید از ظرفیت‌های موجود و داشتن چشم‌انداز بلندمدت به سطح توسعه چشمگیر دست یافت.

جدول ۴ نتایج تجزیه و تحلیل نقاط تهدید را با وزن و نیز امتیاز وزنی آن نشان می‌دهد.

جدول ۴- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (تهدیدها)

امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	تهدیدها
۰/۵۴	۴	۰/۱۴	۱. افزایش تحریم‌ها و داشتن تأثیرات منفی علیه کشور ایران
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۲. افزایش توان اقتصادی کشورهای رقیب ایران در منطقه
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۳. بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت‌های انسانی و سرزمینی کشورهای رقیب برای رقابت با ایران
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۴. تحت فشار قرار گرفتن و آسیب دیدن بسیاری از متحدین منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایران به لحاظ اقتصادی از جانب استکبار
۰/۵۲	۴	۰/۱۳	۵. تبلیغات شدید منفی علیه ایران از سوی رسانه‌های غربی
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	۶. استفاده از نخبگان کشور در بسیاری از کشورهای غربی برای توانمند ساختن خویش
۰/۲۴	۳	۰/۰۸	۷. از بین رفتن امنیت اقتصادی و وحدت و همدلی و فراقکنی آن
۰/۳۶	۳	۰/۱۲	۸. افزایش مصرف کالاهای خارجی و عدم کیفیت محصولات داخلی
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۹. افزایش متحدین کشورهای مستکبر در منطقه در زمینه اقتصادی
۰/۳۳	۳	۰/۱۱	۱۰. الگو برداری صرف و انحصار طلبانه از شیوه‌های اقتصادی کشورهای دیگر و عدم بومی‌سازی آن
۳/۰۳		۱	جمع

بر اساس جدول ۴ مشاهده می‌گردد که افزایش تحریم‌ها و داشتن تأثیرات منفی علیه کشور ایران با امتیاز وزنی ۰/۵۴ در جایگاه نخست تهدیدها قرار دارد که ممکن است این تهدید به دلیل عدم وجود استقلال

اقتصادی و عدم برنامه‌ریزی بلندمدت به عنوان تهدید اساسی برای به زانو درآوردن ایران و وابستگی اقتصادی باشد که باید با برنامه‌ریزی و عدم رویکرد تک‌محصولی، تحریم‌ها را به فرصت تبدیل نمود. تبلیغات شدید منفی علیه ایران از سوی رسانه‌های غربی با امتیاز ۰/۵۲ در جایگاه دوم قرار گرفته است. در سطح جهان تبلیغات منفی علیه ایران و محصولات آن وجود دارد که باید با تبلیغات مثبت به نبرد این همه‌ها رفت و با ارائه باکیفیت محصولات داخلی خود به تبلیغات مثبت همت گماشت.

افزایش متحدین کشورهای مستکبر در منطقه در زمینه اقتصادی با امتیاز وزنی ۰/۰۷ در پایین مرتبه قرار دارد که نشان دهنده افزایش حس اعتماد داخلی و عدم اعتماد به قدرت‌های بیگانه و خارجی می‌باشد.

تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک

در این مدل، با استفاده از جدول‌های تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی و ترکیب آن‌ها، مهمترین عوامل استراتژیک در اقتصاد ایران ارزیابی گردیده است. در واقع، با تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک، برنامه‌ریزانی که تصمیم‌های استراتژیک را اتخاذ می‌کنند، می‌توانند نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها را به تعداد کمتری از عوامل محدود نمایند. این کار با بررسی دوباره وزن‌های هر یک از عوامل موجود در جدول‌های تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی، انجام گرفته است. در واقع، سنگین‌ترین عوامل موجود در این دو جدول از حیث وزن، باید به جدول تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک منتقل شوند (هانگر و ویلن، ۱۳۸۶، ص ۱۳۰-۱۲۷). این مهم در خصوص عوامل استراتژیک تأثیرگذار بر اقتصاد ایران در جدول زیر خلاصه شده است:

جدول ۵- تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)

عوامل	وزن	درجه بندی	امتیاز وزنی	برنامه‌ریزی		
				بلند مدت	میان مدت	کوتاه مدت
S۱= ظرفیت بالای اقتصادی	۰/۱۸	۴	۰/۷۲	*	*	
S۲= نیروی انسانی بسیار مناسب	۰/۱۷	۴	۰/۶۸	*		*
S۳= وجود تفکر اسلامی و توصیه‌های اسلامی اقتصاد	۰/۰۹	۳	۰/۲۷			*
S۴= ایجاد تحریم‌ها به عنوان نیروی محرکه به خودآمدن	۰/۰۹	۳	۰/۲۷	*		*
S۵= شناسایی به‌موقع ترندهای اقتصادی دشمنان از سوی مسئولین نظام	۰/۰۹	۳	۰/۲۷	*		*
S۶= برخورداری از موقعیت ژئوپلیتیکی	۰/۰۹	۳	۰/۲۷	*	*	

						مناسب در منطقه و جهان
		*	۰/۳۶	۴	۰/۰۹	W۱ = اقتصاد وابسته به نفت
		*	۰/۳۲	۴	۰/۰۸	W۲ = عدم جایگاه واقعی نظام شایسته سالارانه مدیریتی کشور در سطوح اجرایی و تقنینی
		*	۰/۳۲	۴	۰/۰۸	W۳ = عدم وجود کارشناسان متخصص و متعهد در تصمیم گیری ها
*	*		۰/۲۸	۴	۰/۰۷	W۴ = وجود مشکلات جدی نهادی
		*	۰/۲۸	۴	۰/۰۷	W۵ = وجود رانت های متعدد اقتصادی
*		*	۰/۶۴	۴	۰/۱۶	O۱ = افزایش تحریم ها علیه ایران به عنوان نیروی محرکه به خود آمدن
*		*	۰/۴۸	۴	۰/۱۲	O۲ = عدم پتانسیل ها و ظرفیت های مناسب در بسیاری از کشورهای منطقه و جهان
		*	۰/۴۴	۴	۰/۱۱	O۳ = عدم وجود نیروی انسانی مناسب در کشورهای رقیب منطقه و جهان
		*	۰/۴۴	۴	۰/۱۱	O۴ = ایجاد چالش های عظیم اقتصادی در بسیاری از کشورهای اروپایی و غربی
		*	۰/۵۴	۴	۰/۱۴	T۱ = افزایش تحریم ها و داشتن تأثیرات منفی علیه کشور ایران
*		*	۰/۵۲	۴	۰/۱۳	T۲ = تبلیغات شدید منفی علیه ایران از سوی رسانه های غربی
*		*	۰/۳۶	۳	۰/۱۲	T۳ = افزایش مصرف کالاهای خارجی و عدم کیفیت محصولات داخلی
*		*	۰/۳۳	۳	۰/۱۱	T۴ = الگو برداری صرف و انحصار طلبانه از شیوه های اقتصادی کشورهای دیگر و عدم بومی سازی آن

اینک با تداخل هر یک از عوامل بر یکدیگر، به تدوین راهبردهای مختلف رقابتی - تهاجمی (SO)، تنوع (ST)، بازنگری (WO) و و بالاخره راهبردهای تدافعی (WT) می پردازیم که در ادامه آمده است:

تدوین راهبردها

راهبردهای رقابتی - تهاجمی (SO)

در این راهبردها تمرکز بر نقاط قوت درونی و فرصت های بیرونی استوار است که عبارت اند از:

- بهره‌گیری از توان اقتصادی داخلی همراه با نیروی انسانی مناسب داخلی و استفاده از فرصت تحریم در شکوفایی اقتصادی داخلی و ایجاد استقلال اقتصادی؛
- استفاده از ظرفیت‌های مناسب داخلی در راستای افزایش تولید و افزایش صادرات به کشورهای دیگر با توجه به بحران‌های حاصله در دیگر کشورها؛
- شایسته‌ترین بهره‌برداری از موقعیت بسیار مناسب ایران در منطقه به لحاظ نیروی کار، منابع و راه‌های دسترسی در رونق دادن تولید داخلی و صادر نمودن توانمندی‌ها به دیگر کشورهای منطقه و جهان.

راهبردهای تنوع (st)

- در تنوع بخشی بر نقاط قوت درونی و تهدیدهای بیرونی متمرکز بوده و شامل موارد زیر است:
- استفاده از همه ظرفیت‌های داخلی در راستای دور زدن تحریم‌ها و استقلال اقتصادی؛
 - وجود نیروی انسانی کافی و مجرب در راستای افزایش کیفیت محصولات داخلی و مبارزه با تبلیغات منفی در سطح جهان در این زمینه؛
 - بهره‌گیری از همه ظرفیت‌های مناسب چه به لحاظ اندیشه قناعت اسلامی، انسانی و مالی در راستای بهبود کالاهای داخلی و عدم استفاده کالاهای خارجی و استفاده از تولید ملی.

راهبردهای بازنگری (wo)

- ضمن تأکید بر نقاط ضعف درونی، سعی بر بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی در جهت رفع نقاط ضعف فراروی اقتصاد بوده و در برگیرنده موارد زیر است:
- استفاده از مزایای بسیار عالی تحریم و فرصت‌های پیش‌رو در عدم وابستگی به نفت و ایجاد درآمدهای جانبی بیشتر؛
 - استفاده از افراد متعهد و متخصص در زیرساخت‌های اساسی اقتصادی کشور و به کارگیری پتانسیل نیروهای مجرب و متخصص؛
 - به کارگیری نهادهای مختلف درگیر اقتصادی کشور برای حل مشکلات نهادی و رانتی اقتصادی کشور با توجه به ظرفیت‌های بالای کشور در همه زمینه‌ها.

راهبردهای تدافعی (wt)

- این راهبردها بر رفع آسیب‌پذیری اقتصادی کشور تأکید داشته، عبارت‌اند از:
- تلاش در راستای افزایش تولیدات داخلی، بالا بردن کیفیت آنان و مبارزه با وابستگی شدید به درآمدهای نفتی؛
 - بالابردن کیفیت محصولات داخلی با توجه به ظرفیت منابع داخلی و بهبود وجهه ایران در زمینه محصولات داخلی با افزایش کیفیت محصولات به عنوان مهمترین برند تبلیغاتی در سطح جهان؛
 - استفاده از نیروهای متخصص و متعهد در نهادهای اقتصادی و رفع نمودن مشکلات آنان و مبارزه همه جانبه علیه رانت و فساد اقتصادی.

نتیجه‌گیری

داشتن یک اقتصاد سالم و پویا یا ایجاد حماسه اقتصادی مستلزم شناسایی تمام وجوه اقتصاد کشور است که باید به طور جدی و مشخص مورد بررسی قرار گیرد. اقتصاد ایران در حال حاضر دارای مشکلات و نقصان‌های متعددی می‌باشد که در بررسی که صورت گرفت نقاط تهدید و ضعف آن بر نقاط قوت و فرصت‌های آن تفوق دارد و چنانچه بخواهیم شرایط ایجاد حماسه اقتصادی را فراهم نماییم باید بر نقاط ضعف کاسته و نقاط قوت و فرصت‌ها را افزایش داده و توان رویارویی متناسب با تهدیدات را داشته باشیم. بنابراین براساس آنچه تحلیل شد، بهترین استراتژی که می‌تواند در این زمینه به کار گرفته شود همانا بهره‌گیری از توان اقتصادی داخلی همراه با نیروی انسانی مناسب داخلی، استفاده از فرصت تحریم در شکوفایی اقتصادی داخلی، ایجاد استقلال اقتصادی، بهره‌گیری از همه ظرفیت‌های مناسب چه به لحاظ اندیشه قناعت اسلامی، انسانی و مالی در راستای بهبود کالاهای داخلی، عدم استفاده کالاهای خارجی، استفاده از تولید ملی، استفاده از نیروهای متخصص و متعهد در نهادهای اقتصادی، رفع نمودن مشکلات آنان و مبارزه همه جانبه علیه رانت و فساد اقتصادی می‌باشد.

Archive of SID

منابع و مآخذ

۱. اسماعیلی، محسن (۱۳۹۰)، *جهاد اقتصادی؛ چرا و چگونه؟*، پایگاه خبری مهر.
۲. اشرفی، یکتا و فهیمی فر، فاطمه (۱۳۹۰)، *بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران*، مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۱۱، بهمن.
۳. باشگاه خبرنگاران اراک (۱۳۹۱)، *اقتصاد مقاومتی*، کد خبر: ۴۰۵۲۰۶۷، مردادماه.
۴. پیغامی، عادل (۱۳۹۰)، *چگونه جهاد اقتصادی عملی می‌شود؟*، (www.bultannews.com).
۵. جام نیوز به نقل از جهان (۱۳۹۱)، *اقتصاد مقاومتی چیست؟*، کد ۱۰۴۴۳۸، مردادماه.
۶. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۱)، *اقتصاد مقاومتی چیست و چه اقتضائاتی دارد؟*، پورتال جامع اقتصاد مقاومتی، شهریورماه.
۷. خباز، محمدرضا، ۱۳۹۱، *لازمه افزایش تولید ملی، حمایت ملی است*، روزنامه گسترش، شماره ۳، ۷۷۰.
۸. رضایی، محسن (۱۳۹۱)، *هدف از اقتصاد مقاومتی چیست؟*، پایگاه اقتصادی تبیان، بانک اطلاعات اقتصادی، مردادماه.
۹. روزنامه جهان صنعت (۱۳۹۱)، *استقلال از نفت و کاهش وابستگی اقتصادی*، سال نهم، شماره ۱۰، ۲۳۰۱.
۱۰. روزنامه رسالت (۱۳۹۱)، *سال ۹۱، امتداد جهاد اقتصادی در دهه عدالت و پیشرفت*، سال بیست و هفتم، شماره ۷۵۱۱، ۱۷.
۱۱. روزنامه ملت ما (۱۳۹۱)، *ایستادگی در جبهه اقتصاد*، سال سوم، شماره ۴۵۳، ۳۰ اردیبهشت.
۱۲. فتحی‌پور، ارسلان (۱۳۹۱)، *اقتصاد مقاومتی، حذف ریخت‌وپاش و افزایش بهره‌وری است*، (fa.shada.ir).
۱۳. کاتب، غلامرضا (۱۳۹۰)، *ضرورت مدیریت بهینه منابع در سال جهاد اقتصادی*، روزنامه رسالت، سال ۲۶، شماره ۷۲۴۴.
۱۴. محمدی، اسماعیل (۱۳۹۱)، *نقش رسانه‌های گروهی در عبور از شرایط خاص اقتصادی*، روزنامه ایران اقتصادی، سال هجدهم، شماره ۵۱۳۶، ۵.
۱۵. نعمتی، لیلا (۱۳۹۱)، *تحریم اقتصادی؛ فرصتی برای رشد تولید ملی*، روزنامه رسالت، شماره ۷۵۱۳، ۹۱/۱/۲۱.
۱۶. هانگر، جی دیوید و توماس ال، ویلن (۱۳۸۱)، *مبانی مدیریت استراتژیک*، ترجمه سید محمد اعرابی و داود ایزدی، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران، چاپ اول.